

Jegyzetek a rádióból I.

1948

Áttekintettem a Wikipédia 1948-as évre vonatkozó eseménylajstromát. Különösen a februárban megeseett történésekre voltam kíváncsi. Megtudtam, hogy böjtelő hó 18-án Magyarország megkötötte a Szovjetunióval a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést. 21-én Bukarestben a Román Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesüléséből létrejött a Munkáspárt, amelynek az élére az a Gheorghe Gheorghiu-Dej került, aki sok egyéb dicső tette mellett létrehozta a román titkosszolgálatot, megkezdte a(z erőszakos) kollektivizálást, és hozzáfogott a Duna-delta munkatáborainak a kiépítéséhez is. Egyszóval: nagy ember volt. 1958-ban elérte azt is, hogy a szovjet hadsereget kivonják Romániából. Csakhogy nehezemre esik eldönteni, mely tetteire legyenek büszke. Tulajdonképpen mivel is érdemelte ki azt, hogy róla szóljon a történelem? És egyáltalán, dicsőség az, ha a történelem valakiről szól? '89 után a Gheorghe Gheorghiu-Dej nevét viselő utcátáblákat lecserélték, emlékműveit itt-ott ledöntötték, és ma már nem neki tapsolunk, hanem – február 25-én – azokra az áldozatokra emlékezünk, akiknek az életét a kommunizmus törte ketté és oltotta ki. Legalább százmillióan voltak. Kimondani is fájdalom. És micsoda szenvedés ez Istennek! Nem is olvasom tovább a szócikket.

Meglehet, a történelem a kisember életét is felforgatja, 1948 februárja nem a politikai események miatt fontos számomra. A háború utáni ínségben és nyomorban Bogdán Antal és Jankó Róza hatodik gyermekeként megszületett édesanyám, és ezzel kezdetét vette valami, amihez nagyon sok közöm van. Ugyanaz a lábunk fáj, ugyanaz a kedvenc színünk, ha jön, megyek, ha alszik, álmodom. Van köztünk ezer kilométer.

Ez a tér, ez a távolság a gyermekkor évtizedét visszhangozza. Elevenebben, mint amikor megtörtént. Ebben a visszhangban édesanya mindig más. Más a hangja, az arca, érintése, lehelete. És más a hiánya. Mert nem kérdés, hogy a legtisztább szeretetet a hiánya által okozott kétségbeesés váltotta ki bennünk. A hiány, amikor vártuk haza Gheorghe Gheorghiu-Dej és Nicolae Ceaușescu termelőszövetkezeteiből. Nagyon is meg tudom érteni József Attilát, amikor a májáért kiált! Kiáltottunk mi is. Kiáltottunk a nagyvilágba, de felelet nem jött panaszunkra. Addig sírtunk, amíg eluntuk. Elaludtunk.

Amikor édesanya hajnalban elindult munkába, a téeszbe, mi még aludtunk. Amikor hazaérkezett, mi már aludtunk. Éjjel főzött, mosott, és hogy biztos legyen a dolgában: hat alvó gyermekének egyenként megfogta a jobb kezét, és keresztet vetett mindegyikre. Jól tudta azt, Kinek köszönhető az, hogy életben talált minket újra és újra... Ugyanabban a szobában aludtunk, de napokig nem láttuk egymást. Kilométerek nélkül is távolságban és magányban éltünk. E '48 februárja körüli röpke kaland megértette velem, hogy Isten a hűséget nem a történelemcsinálókra kéri számon, hanem az áldozatokon.

Hajléktalan – avagy az új tagadás neve

A cseh szociológus-pap, Tomáš Halík szerint „amikor az újkor küszöbén a valóságot kétéoszottuk objektívre és szubjektívre, Isten hajléktalanná vált”. Fülbemászó, szellemes és valamiképpen kifejező mondás, de érezzük, hogy a szerző nem egy filozófiai tézisnek szánta, és állítása költői túlzásnak is sok, hiszen Isten a nagy felosztást megelőzően sem volt a valóság immanens része. Ezt Halík maga is így gondolja,

legalábbis később ugyanezt a kérdést úgy vetette fel: „Isten az egyetlen, akivel szemben nem tarthatok távolságot: mihelyt harmadik személyben, tárgyilagosan kezdek beszélni Istenről [...], bálvánnyá változik.” Erről pedig egy másik szellemes mondás jut eszembe, talán Visky S. Bélánál olvastam: „Istennek elsősorban a róla alkotott gondolatainkat, teológiánkat kell megbocsátania.” Furcsa mondatok ezek, ugye, az önmagát kinyilatkoztató, önmagát „beszéd tárgyává” tévő Istenről... Hová tűnhetett a Biblia világossága ezekből a mondatokból?

Nem tudom, kinek higgyek. Annak, aki azt mondja: a 18. század kivérezte a vallást, a 19. megölte Istent, a 20. század az embert, vagy annak, aki azt mondja: a 21. század az embert megtette Istennek? Kinek higgyek? Nincs ellenemre bólogatni arra a felvetésre, mely szerint ezek a jól hangzó, szellemes állítások inkább profécia, mint diagnózisok. Aki mondja, annak az az érdeke, hogy az állításában foglaltak – majdan – igazzá váljanak. Mert akárhonnan nézem, a dolog úgy fest, hogy: minden egyszerre történik. A világ egyik fele állítja – a másik fele tagadja ugyanazt. Az egyik „megöli Istent” – a másik „behódol neki”. Az egyik gögös – a másik alázatos. És így van ez talán a kezdetektől fogva.

Készülő néprajzi tanulmányomban azt a kérdést vizsgálom: miként jelenik meg a népi vallásosságban Isten akaratának az elfogadása. Messziről elkerülve a szuverenitás fogalmának a használatát, arra vagyok kíváncsi: mi jellemzi azt a lelkiületet, amely Isten akaratának az elfogadásában olyan alázatot tanúsít, képvisel, amelytől libabőrös leszek, és arra gondolok: vajon nem ezekért a mondatokért kezdte meg az ember hódító útját az űrben? Nem a teljes alázat elnyerése az, amiért képes a Marsra is elutazni? Efféle kérdéseknek, persze, nincs helyük a tudományos közleményekben, de nem azért, mert a tudomány kompetenciáján kívül esnének, hanem mert a kérdés – a fizika, űrtechnológia szempontjából – másként tevődik fel. Mi történik ott, ahol az objektivitásból és a szubjektivitásból száműzött Istenből nem hajléktalan lesz, hanem Isten egyszerűen csak a helyén marad? A helyén marad, miközben az ember a felemelkedésének és bukásának örökös táncát járja. A népi vallásosságban megnyilvánuló eszmeiség olyan

tapasztalatokat sűrít magába, amelyekre az ember kicsinységének a megtapasztalása révén tett szert. Az ember felmagasztalása és Isten hajléktalanná nyilvánítása olyan játék, amely a népi vallásosság hűvösében élő embert nem szóraztatja. Ebben a világképben nem kell sem embert, sem Istent ölni ahhoz, hogy reggel legyen, és este, hogy tél után megérkezzen a tavasz, hogy az életet élet kövesse.

A lila ruhás nő

Amikor az élet olyan történetekkel kényeztet el, amelyek megsirattatnak, alkalom nyílik rácsodálkozni újra arra, hogy a világon a legerősebb hatalom a szeretet. Sokféle hatalomról beszélünk, sokféle *lomtól* rettegünk, és a legtöbbről illene is kimondani, hogy valódi neve az, hogy: *ártalom*. A nagyobb baj mégis az, hogy a szeretet hatalmáról nem vagy hatástalanul beszélünk. Igaz ugyan, hogy a szeretet nem beszélni-, hanem élnivaló, hogy szeretet és szeretet között a különbség annak gyümölcse, de valamiféle lustaságra, gögre vall elhallgatni azt a szeretetről, hogy hatalom. A legnagyobb hatalom. Általános emberi tapasztalat, hogy az embert, a társadalmat, a világot megvezető és rettegésbe tartó hatalmasságok tulajdonképpen mindent megtehetnek. Mindent. Tényleg mindent. Egyet kivéve: nem kényszeríthetnek arra, hogy szeressük őket. Jézus ezt azzal folytatná: nem tilthatják meg azt sem, hogy szeressünk. Vagyis: a világi hatalom nem vonhatja irányítása alá a szeretetet.

Efféle gondolatok hemzsegték az elmémben, amikor leszálltam arról a buszról, amelyen megismerkedtem a lila ruhás nővel. Szűk negyedóra leforgása alatt dobta elém kilencvennégy éves élettörténetének legmegrázóbb eseményeit. Szavainak szárnya volt. Elragadtak, vitték a figyelmemet a világháborúba, '56 hosszú, véres őszébe és az embertelenség évtizedeibe. És vitték oda is, ahol a történelemkönyvek fehér lapjain fehér tintával írták meg az eseményeket. Egyik szavával megcsapott, a másikkal megvigasztalt ez az asszonyarcú, két lábon járó, lila ruhás történelem. Virággal teli két hatalmas szattyorral ment a metrómegálló aluljárójába virágot árulni – most éppen: nőnapra. Hozzá hasonlóan

sokan tartózkodnak az aluljáróban. Nehezményezi, hogy csak őt, egyedül csak őt igazoltatják. Másokkal ellentétben – mondja – nem szemetel, nem erőszakoskodik, mégis, egyedül őt távolítják el újra és újra szabálytalan gazdasági tevékenység miatt. Az embertelenség alkalom arra is, hogy megtapasztaljuk az emberséget. Egy alkalommal ugyanis, amikor pénzbírságot kapott, a jai kiállításaira figyelmes járókelők összedobták az összeget, és ott nyomban kifizették a számlát. A lila ruhás virágáros ezt hajtogatta: *„Értsék meg: szeretem csinálni. Szeretek virágot árulni. Szeretek, hogy élek!”* De a törvény nem érti a tréfát, és nem beszél a szeretet nyelvét. *„A virágárosítástól el tudnak tiltani, de attól nem, hogy éljek. Mert ha nem hagynak élni, akármilyen névre keresztelték őket, valódi nevük: gyilkos”* – kiabálta, hogy ne csak én, hanem az egész világ hallja. Erős szavaira összerezgett a gyomrom, és valamiféle gyáva félelemmel körülnéztem a buszon. Mindenhol rendőrt láttam. *„Nem félek, az a bajuk, hogy nem félek tőlük!”* – folytatta, engem is kirántva a rettegésemből. Akit rendőrnek láttam, mind fül- és kézbilincsbe zártan utazó ember volt. Korszerű bilincs: a fülhallgató és minden utastárs kezében a telefon. Csak Isten hallgatózott. Azt pedig onnan tudom, hogy így volt, mert akkor ott tanúja voltam annak, hogy a lila ruhás lelket meg is alázta, de fel is emelte az élet. A lila ruhás virágáros asszony lelke a világ számára meghalt. Az ő lelke felett már sem a szerencsének, sem a szerencsétlenségnek, sem a hatalomnak, sem a halálnak nincsen hatalma.

Távolságok

Már éppen készültem kikapcsolni a laptopom, amikor egy utolsó pillantást vettem a levelezésemre, és ebben a tört másodpercben futott be a Napi evangélium levelezőlistáról a másnapi olvasmány. Nem kattintottam rá, nem olvastam el. 58 percig még ma van, vasárnap, a holnapot nem kaptam meg, hiába van már itt egy darab belőle. Kóstolgom a szót: távolság... Vajon amikor hozzáláttak az idő és a tér kicentizéséhez, számoltak-e a megmérhetetlen távolságokkal? Arra a távolságra gondolok például, amikor valaki úgy van távol, hogy mellettem ül, mint teg-

nap a vonaton a velem szemben utazó, továbbá, lehet valaki úgy közel, hogy harminc éve fogtam kezét vele utoljára, és ebben a földi valóságban ez a kézfogás már nem ismételt meg. Vagy itt van a most már csak 56 percnyi időtávolságra lévő, de egy kattintással elérhető evangélium... A tér és az idő mellett van egy harmadik (és ki tudja még hány) közege a mért valóságunknak, amit nem mi határozunk meg, hanem ami által mi meghatározottak lettünk.

Lámpaoltás után eszembe jutott egy tegnapi baleset. A könyvtárban a könyvből, amelyet olvastam, kihullott egy monstrancia alakú, szárazra préselődött százszorszép. Az esésben a szirmok széthullottak. Csak a sárga mag maradt egyben. Sugarak nélküli, magát megtartó napocska. Nedvesített ujjal tudtam csak felszedni az asztalról a szirmokat. De hová tegyem? A kukába? Amit összeszedek, az nem szemét. Talán szerelmes lány kapta, talán valaki a virág által üzen valamit valakinek. Nem akarom kitalálni. Visszatettem a könyvbe. A szirmok és a napkorong között keletkezett távolságot pedig hazahoztam magammal. És azt a kapcsolatot is, amely a virág préselője és köztem létesült. A virág köt minket össze, és valamiképpen: összetartozunk. Ahogy a szirmom a maggal egy volt, és ezt széttöredezetttségükben sem tagadhatja senki. Pontosan úgy, mint régi dicsőségében a magyar... De most nem erről akarok beszélni.

Hosszú évtizedekig azért sírtam, mert nem akartam a múltba visszatérni. És igen. Hazudtam, amikor azt mondtam: a jövő héten hazamegyek. Haza. Csaltam. Csak térképen és testben tettem meg oda az utat. Sánta lelkem megszökött, és kétes utakon csatangolt. Sose tudtam, hogy viszontlátom-e még, s mint kivert kutyát, hónapokig ápoltam, amikor előkerült. Egészen pontosan: a lelkem ápolta szétesett testemet. Minden évben vannak hetek, amikor csak hazugság árán hívhatom magam embernek. Két lábon járó, emberszerű rettegés, távolság jár az utcán. Nem tűnik ez fel senkinek. Mert a körbekamerázott világ a láthatatlant nem látja.

Ez a sokféle távolság most új arcát mutatta meg. Félig már alszom, amikor rájövök, hogy másodszor is tévedtem. Nem a múlt az, amibe hazajárogattam. Nem a múlt miatt szökik meg a lelkem, hanem a jövő előtt menekül. Nem jön velem

haza... Nem kísér fel a dombtetőre, amikor a temetőbe felkeresem életem első évtizedének nyomain. Mert itt találok azokat, akikkel ugyanannak a magnak a szirmai vagyunk. És ide van megterítve az ágya azoknak is, nekünk, akik a távolságot ezután teszik meg ide. Azt mondom tehát: okos a lélek, hogy magára hagyja a testet. Nem mártja

bele magát a test eseményeibe. Ami a testé, azt meghagyja a testnek. A lélek útjait nem rajzolták fel a térképre. Így rendelkezett a Teremtő, hogy sem a hótorlaszok, sem az áradások, sem a háborúk, sem a járványok, sem a csillagok számával vetélkedő kamerák s legvégül a test halála sem tudja akadályozni Istenhez érkezését.

Corpus Christi